

บทคัดย่อ

โครงการ กระบวนการถ่ายทอดวิถีเกษตรกรรมอย่างมีส่วนร่วมสู่เยาวชนตำบลหนองเรือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ระยะที่ 1 โดยมีนายยงยุทธ เชื้อบุญจิต เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับคณะทำงานได้ ทำการศึกษากับกลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชน ผู้นำ ผู้ปกครองที่ทำเกษตรกรรมในพื้นที่ตำบลหนองเรือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลง ทางด้านเกษตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุ ปัจจัย ของเยาวชนที่ไม่ทำการเกษตร 3) เพื่อสร้างกระบวนการถ่ายทอดวิถีเกษตรกรรมสู่เยาวชนในตำบลหนองเรือแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการ ทำงานแบบมีส่วนร่วม จึงทำให้ได้ผลการศึกษา ดังนี้

จากการศึกษาศึกษาบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่าบริบท ชุมชน 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการ เปลี่ยนแปลงตามการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่มีการปรับตัวและเปลี่ยนไปตามการเจริญก้าวหน้าของ บ้านเมือง บริบทชุมชนแต่ล้านล้วนมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะวิถีการทำเกษตรกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการผลิตจากการใช้แรงงานคนและสัตว์ เปลี่ยนเป็นการใช้เครื่องจักร และการจ้างแรงงาน ผลจาก การศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลหนองเรือโดยใช้เครื่องมือเส้นประวัติศาสตร์ หรือ Time line จะเห็นได้ว่าในช่วงสิบปี ระหว่าง พ.ศ.2500 – 2555 บริบทชุมชนของตำบลหนองเรือได้มีการ เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด อาทิ ด้านเกษตรกรรม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยพบว่า การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเกิดจากองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ ชาวบ้าน นโยบายรัฐ และระบบทุนนิยม เพราะจะเห็นว่าชาวบ้านมีความนิยมความเชื่อในสินค้า การให้บริการจากกลุ่มทุนที่สามารถ ตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย ความทันสมัย ซึ่งเป็นการรับการ เปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ภายใต้นโยบายรัฐที่ส่งเสริมการพัฒนาประเทศใน หลายด้านโดยเฉพาะการเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เปิดโอกาสให้เกิดการลงทุนภายในประเทศ ผลกระทบที่ เกิดขึ้นในชุมชนเห็นได้ชัดเจนใน ช่วง พ.ศ. 2530-2540 เมื่อได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรกรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันในประเด็นการทำนา การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งก็มีรูปแบบการทำเกษตรกรรมที่ เปลี่ยนไป คือจากการทำแค่พออยู่พอกิน ก็เปลี่ยนเป็นการทำการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ มีเป้าหมายในเชิง เศรษฐกิจ ปัจจุบันเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน แต่กลับพบว่ากลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นพ่อ แม่ผู้ปกครอง บทบาทของลูกหลานต่อภาคการเกษตรมีน้อยเพราะส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การศึกษาเล่าเรียนมุ่งสู่ ภาควิทยาศาสตร์

จากการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ สาเหตุ ปัจจัย ของเยาวชนที่ไม่ทำการเกษตร พบว่าเด็กและเยาวชนในตำบลหนองเรือ จำนวน 61 คน จาก 9 หมู่บ้าน ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 67 เพศชายคิดเป็นร้อยละ 33 ในครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกรรมเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 75 เยาวชนร้อยละ 74 ระบุว่าตนเองทำการเกษตรเป็น แต่เมื่อสอบถามถึงอนาคตว่าอยากประกอบอาชีพอะไร พบว่าในร้อยละ 41 คืออยากทำอาชีพรับราชการ รองลงมาคือทำธุรกิจส่วนตัวและรับจ้างทั่วไปร้อยละ 30 โดยเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 29 ถึงทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรม ในร้อยละ 50 ระบุว่า เป็นอาชีพที่เหนื่อยยากลำบาก

จากการสอบถามเกี่ยวปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรของเด็กและเยาวชนตำบลหนองเรือ โดยให้ระบุระดับความสำคัญของเหตุผลที่ส่งผลต่อการทำเกษตรกรรม พบว่า การที่ครอบครัวไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร เป็นเหตุผลในระดับสำคัญที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41 ครอบครัวอยากให้เรียนหนังสือมากกว่าทำการเกษตร เป็นเหตุผลในระดับสำคัญที่สุดคิดเป็นร้อยละ 34 พ่อแม่รักไม่ยากให้ลำบาก เป็นเหตุผลในระดับสำคัญมากคิดเป็นร้อยละ 38 ทำการเกษตรแล้วกลัวไม่สวย ไม่ขาว เป็นระดับเหตุผลที่สำคัญปานกลางโดยคิดเป็นร้อยละ 48 ติดเกม ติดเพื่อน เป็นเหตุผลในระดับสำคัญปานกลางโดยคิดเป็นร้อยละ 44 การทำเกษตรเป็นงานหนัก เหนื่อย และลำบาก เป็นเหตุผลที่สำคัญมากคิดเป็นร้อยละ 34 ความเกียจคร้าน เป็นเหตุผลที่มีความสำคัญในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 51 มีเครื่องจักรมาแทนแรงงานคน เป็นเหตุผลที่สำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 49 เพราะผลผลิตไม่ดี ขายไม่ได้ราคา เป็นเหตุผลที่อยู่ในระดับความสำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 51 ติดความสะดวกสบายจนเกิดความเคยชิน ให้เป็นเหตุผลในระดับความสำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 52 ทำการเกษตรไม่เป็น เพราะไม่มีคนสอน ให้เป็นเหตุผลในระดับความสำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 46 ต้องมีค่าจ้างถึงจะทำ ไม่เช่นนั้นก็ไม่ทำ เป็นเหตุผลที่มีความสำคัญในระดับปานกลางโดยคิดเป็นร้อยละ 54 ไม่มีเพื่อนก็ไม่อยากไปไร่ ไปนา ให้เป็นเหตุผลในระดับความสำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 56 ระบบการศึกษาไม่เน้นไปที่การเกษตร ให้เป็นเหตุผลที่สำคัญในระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 43 การเกษตรจะทำเมื่อไหร่ก็ได้ ไม่ต้องเรียนรู้มาก ให้เป็นเหตุผลระดับความสำคัญปานกลางคิดเป็นร้อยละ 40

จากการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ สาเหตุ ปัจจัย ของเยาวชนที่ไม่ทำการเกษตร กับผู้ให้ข้อมูลคือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนในตำบลหนองเรือ จำนวน 82 คน 9 หมู่บ้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 65 เพศชายคิดเป็นร้อยละ 35 ส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 31-60 ปี ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นคิดเป็นร้อยละ 59 ผู้ให้ข้อมูลในร้อยละ 59 อยากให้ลูกหลานเรียนหนังสือมากกว่าทำการเกษตร และลูกหลานในครอบครัวมีบทบาทช่วยเหลืองานเกษตรเป็นบางครั้งคิดเป็นร้อยละ 49 ช่วยเหลืองานด้านเกษตรทุกครั้งคิดเป็นร้อยละ 34 และไม่เคยช่วยเหลือ

คิดเป็นร้อยละ 13 ในการเกษตรกรรมพบว่าการนำอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีด้านเกษตร คือ รถไถใหญ่คิดเป็นร้อยละ 62 รถไถนาเดินตามคิดเป็นร้อยละ 28 มีการสอนการทำเกษตรกรรมแก่ลูกหลาน คิดเป็นร้อยละ 55 ในอนาคตมีความคิดเห็นว่าเป็นเด็กและเยาวชนจะยังคงทำอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 59 และคิดเห็นว่าลูกหลานจะไม่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 31 โดยในร้อยละ 9 คิดว่าอาจจะทำเป็นบางครั้งบางคราว

เมื่อถามถึงความเห็นว่าเป็นเหตุใดจึงไม่อยากให้ลูกหลานทำอาชีพเกษตรกรรมในร้อยละ 51 ให้เหตุผลว่าไม่อยากให้มีความลำบากเหมือนตนเอง ในอนาคตลูกหลานจะนิยมใช้เครื่องจักรทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 62 เพียงร้อยละ 17 อาจจะยังใช้เคียวเกี่ยวข้าวร่วมกับจ้างคนงานเก็บเกี่ยว ส่วนความคิดเห็นต่อแนวคิดความรู้สึกลูกหลานต่ออาชีพเกษตรกรรม พบว่า ในร้อยละ 65 อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ไม่มีเกียรติ ซึ่งมีความภูมิใจคิดเป็นเพียงร้อยละ 9 ในส่วนของระบบการศึกษาผู้ปกครองร้อยละ 77 ระบุว่ามีส่วนสำคัญที่มีหลักสูตรที่ไม่เอื้อต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมของเด็กและ และเหตุผลที่คิดเห็นว่าทำให้ลูกหลานไม่ยอมทำอาชีพเกษตรกรรม เพราะเป็นอาชีพที่ไม่รวยเหมือนทำอาชีพธุรกิจนั้นคิดเป็นร้อยละ 57 รองลงมาคือ เพราะไม่มีที่นาเป็นของตัวเองคิดเป็นร้อยละ 29 ไม่อยากลำบากคิดเป็นร้อยละ 15

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ พบว่า อาชีพเกษตรกรรมเป็นสิ่งที่ควบคู่กับตำบลหนองเรือมานาน แต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงตามบริบทชุมชน ซึ่งการพัฒนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อความเจริญทางด้านวัตถุ เครื่องจักรกล เครื่องทุนแรง และปัจจัยทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย สารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่างๆ ในการทำงาน การทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ และวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันไม่เอื้อต่อการทำเกษตรของลูกหลาน เมื่อได้ศึกษาสถานการณ์ สาเหตุ ปัจจัย ของเยาวชนที่ไม่ทำการเกษตร จะเห็นว่าลูกหลานเยาวชนมีความเข้าใจว่าชุมชนของตนเป็นชุมชนเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการทำอาชีพอื่นๆ หลายคนสามารถทำการเกษตรได้ในระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่าโดยหลักจะมองถึงอาชีพอื่นในอนาคต เช่น ข้าราชการ การทำงานในภาคอุตสาหกรรม แต่ก็ยังมีแนวคิดถึงการทำการเกษตรกรรมด้วยเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันก็ตระหนักดีว่าการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ลำบาก แต่ก็พร้อมที่จะเรียนรู้หากเกิดการถ่ายทอด ในส่วนของผู้ปกครองที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยทำงานและวัยกลางคนมีวุฒิการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา คาดหวังให้ลูกหลานเรียนหนังสือ เพราะไม่อยากให้ลำบากเหมือนตน ถึงแม้ว่าลูกหลานส่วนใหญ่จะยังคงช่วยเหลือการทำเกษตรกรรมของพ่อแม่ แต่ก็ระบุว่าในอนาคตลูกหลานคงทำการเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการทำงานอื่นๆ และเน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก

ผลจากการศึกษาข้อมูลจึงทำให้ได้เห็นข้อมูลที่เป็นส่วนหนุนเสริมในการทำเกษตรกรรมของเด็กและเยาวชน และข้อมูลที่ขัดแย้งในเรื่องของแนวคิดของพ่อแม่ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง หรือแม้แต่ตัวเด็กและเยาวชนเองที่เป็นวัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งแนวคิดและการปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา การร่วมสร้างกระบวนการถ่ายทอดวิถีเกษตรกรรมสู่เยาวชนในตำบลหนองเรือแบบมีส่วนร่วม จึง

ยังคงเป็นอีกแนวทางที่จะช่วยหนุนเสริมให้ความคิดของเด็กและเยาวชนนั้นชัดเจนขึ้น กระบวนการถ่ายทอดที่สร้างสรรค์จะเป็นส่วนสำคัญในการเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดทางเลือกอาชีพในอนาคต ดังนั้น จากการระดมความคิดจากชุมชนวิจัย คือ พ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนเด็กและเยาวชนในตำบลหนองเรือ ทำให้เห็นกระบวนการถ่ายทอดวิถีเกษตรกรรมอย่างมีส่วนร่วมสู่เยาวชนตำบลหนองเรือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เพื่อการปฏิบัติการ คือ การถ่ายทอดเกษตรกรรมผ่านการเล่าเรื่อง หรือนิทาน ,โรงเรียนชาวนาน้อยสร้างจิตสำนึก ,เรียนรู้วิถีเกษตรกรรมผ่านบุญประเพณี ,สืบสานประเพณีลงแขกทำนา ซึ่งจะมีการดำเนินการในโครงการระยะที่สอง ทีมวิจัยและชุมชนวิจัยมีความคาดหวังอย่างยิ่งว่าการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมตามกระบวนการดังกล่าวจะสามารถสร้างจิตสำนึก และร่วมสืบทอดในภูมิปัญญาของท้องถิ่นต่อไป

คณะทำงาน

กรกฎาคม 2556